

ΖΩΟΛΟΓΙΑ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΛΑΟΥ*

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ ΘΗΡΙΑ

Οί μῦθοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περὶ φανταστικῶν θηρίων εἰσὶ σχετικῶς ὀλίγιστοι· οἱ Δράκοντες προσέλαβον ἀνθρωπομορφικὸν χαρακτῆρα, μάλιστα ἐν τοῖς παραμυθίοις, σπανιώτατα δ' ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾠσμασι καὶ τισι παραδόσεσι παρίστανται ὡς θηρία τερατόμορφα. Ἡ τελευταία περίπτωσις παρατηρεῖται πρὸ πάντων ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐν τοῖς ὁμοίοις τούτῳ συναξαρίοις περὶ φόνου δρακόντων ὑπὸ ἁγίων. Τὰ μηναιᾶ καὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων βρίθουσι τοιούτων διηγημάτων· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, δημοτικωτάτου καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ὧν τοπικοὶ καὶ δημῶδεις εἰσὶ μόνον δύο, καθ' ὅσον ἤξεύρομεν, ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Δονάτου ἐν Ἡπείρῳ καὶ ὁ περὶ τοῦ δράκοντος τοῦ μεγάλου Σπηλαίου ἐν Ἀχαΐᾳ. Τὸν φόνον δράκοντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀφηγούνται πολλὰ δημῶδη ἑλληνικὰ ᾠσματα, βάσιν ἔχοντα τὸν παγκόσμιον μῦθον περὶ δρακοντομαχίας. Καίτοι δ' ὁ μῦθος οὗτος δὲν περιλαμβάνεται ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς συναξαρίοις τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὁ φόνος ὁμοῦ τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου καὶ ἡ ἐν ἀγωνίᾳ τὴν ἐκβασιν τοῦ ἀγῶνος θεωροῦσα βασιλοπαις εἶναι θέμα προσφιλὲς τῇ βυζαντινῇ ἀγιογραφίᾳ, ἥτις ἐν τούτῳ ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸν τύπον ὁμοίων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀπεικονίσεων, ιδίως τὴν παράστασιν τοῦ Βελλεροφόντου κτείνοντος τὴν Χίμαιραν. Ὁ δὲ δράκων εἰκονίζεται ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἀσπίς ἐν τῇ κοσμηματογραφίᾳ τοῦ ταμπλέου πολλῶν ἐκκλησιῶν· ἥτοι ὡς πράσινος φολιδωτὸς μεγαλόσαυρος, πτέρυγας ἔχων νυκτερίδος καὶ πῦρ ἀποπνέων, δν βάλλει δόρατι ὁ ἐφιππος ἅγιος. Περιεργίας δὲ χάριν μνημονεύομεν, ὅτι περιγραφὴν φανταστικῆς ἀσπίδος ἀπαντῶμεν ἐν δημῶδει τινὶ παραμυθίῳ τῆς Πάρου. «Εἰς ἓνα δῶμα τοῦ πύργου τῆς ἔχει ἡ δράκισσα ἐκείνη μιὰ ἀσπίδα, ποῦ βλέπει δώδεκα ἡμέρες δρόμο ποιὸς ἔρχεται στὸν πύργο· εἶναι φτερωτὴ καὶ εἶναι στὸ δρόμο γλήγορη σὰ σπῖθα καὶ ἅμα δὴ πῶς ἔρχεται ἀδύνατος ἀνθρώπος, λέει: —Ἀσπρο σύννεφο ἔρχεται· ἂν εἶναι μιὰ σταλιά δυνατός, λέει: —Ἀσπρόμαυρο σύννεφο ἔρχεται· καὶ ἂν εἶναι πολὺ δυνατός, φωνάζει: —Μαῦρο σύννεφο ἔρχεται. Ἐχει ὁμοῦ καὶ τοῦτο τὸ καλὸ, ὅτι σὲ τριῶν ὥρων δρόμο δὲ βλέπει διόλου ποιὸς ἔρχεται». Ἀλλὰ πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς δημῶδους μυθολογίας τὰ παραμύθιά εἰσι πηγαὶ ἐπισφαλέσταται, διότι εὐκόλως ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν μεταδιδόμενα περιέχουσι διὰ τοῦτο πολλάκις ἰδέας καὶ μυθολογικὰς παραστάσεις παντελῶς ἀλλοτρίας τῷ διηγουμένῳ ταῦτα λαῶ.

*Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς, Κων/λις 1884, σ. 199-202.

Οὐχ ἦττον ὁμως ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασιν ἀναφέρονται πολλάκις *φίδια* μὲ *φτερά*, *όχιές* μὲ *δυὸ κεφάλια*, *ὄφις* μὲ *δυὸ κεφάλια* κ.λ.π. Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλοῦσι *μονομερίδα* δικέφαλον ὄφιν, μίαν ἡμέραν μόνον ζῶντα, διότι ἂν ἔζη ἐπὶ μακρότερον θὰ ἐξωλόθρευε τὸ ἀνθρώπινον γένος. Εἰς δὲ μῦθος κοινότατος ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Γαλλίᾳ (νουίνγε), ἀπορρέων ἐκ τῆς ιδέας ὅτι οἱ δράκοντές εἰσι φύλακες θησαυρῶν, ὑπάρχει μόνον ἐν Κύπρῳ, ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἰοβόλον ὄφιν τῆς νήσου, τὸν λεγόμενον *κουφήν*. Κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Κυπρίων, ὁ ὄφις οὗτος «κοιμᾶται τακτικῶς καὶ ὁ ὕπνος εὐλογεῖ αὐτὸν καὶ τὸν προικίζει διὰ τοσούτων πλεονεκτημάτων ἐνόσῳ ἐπικάθεται εἰς τὰ βλέφαρά του, ὥστε λέγεται μετὰ θετικότητος, ὅτι ἔάν τις τολμήσῃ διὰ ράβδου νὰ κτυπήσῃ αἶφνης τὸν λαιμόν του κοιμωμένου, πηδᾷ ἐκ τοῦ στόματός του πέτρα, ἡ τῆς *κουφῆς* καλουμένη, ἥτις ἔχει ἱαματικὰς ἐνεργείας· καὶ παρὰ τῷ λαῷ μάλιστα δοξάζεται καὶ ὡς θαυματουργός. Ὅθεν προέκυψαν μῦθοι διάφοροι ἐνεκεν τῆς πέτρας ταύτης τῆς *κουφῆς* φαινομένης καθ' ὅλον τὸν μῦθον (;) καὶ μεταποιούσης τὴν γῆν εἰς χρυσόν καὶ τοὺς λίθους εἰς ἀδάμαντας, καθιστώσης τὰς στεῖρας μητέρας τέκνων καὶ διὰ τῆς ἐλαχίστης συγκοινωνίας τῆς γλώσσης μετ' αὐτῆς, δυναμένης νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον λαίμαργον, ὥστε νὰ φάγῃ πρόβατα καὶ βόας ὀλοκλήρους εἰς ὀλίγον διάστημα χρόνου»¹.

Ἐκ τῶν δημωδῶν παραδόσεων κοινόταται εἰσιν αἱ περὶ *Στοιχειῶν* καὶ *στοιχειωμένων ζώων*². Τὰ *Στοιχεῖα* ἐπιφαίνονται ἐν παντὶ τόπῳ, ἰδίᾳ δ' ἐν οἰκοδομήμασιν. Ἡ περὶ ταύτων προλήψις προήλθεν ἐκ τῆς συνηθείας τῆς *στοιχειώσεως* (ἐντειχισμού) ζῶου ἐν τοῖς θεμελίοις παντός κτιρίου, ἥτις, λείψανον οὐσα ἀρχαίων ἀνθρωποθυσιῶν, διατηρεῖται μέχρι τοῦδε πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἦτο δὲ γνωστὴ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Τὸ ἐντειχισθὲν ζῶον καθίσταται τὸ *στοιχεῖο* τῆς οἰκίας, ὁ προστάτης δαίμων αὐτῆς. Καὶ ἐν μὲν ταῖς οἰκίαις ἐπιφαίνεται πολλάκις ὡς ὄφις, ὃν μεγάλως εὐλαβοῦνται οἱ χωρικοί, ἱεροσυλίαν ὑπολαμβάνοντες τὸν φόνον αὐτοῦ. Ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις οἰκοδομήμασιν, ἥτοι ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ *στοιχεῖα* ἐπιφαίνονται ὑπὸ παντοίας μορφάς, μάλιστα τετραπόδων ζώων, μόσχων ἰδίως καὶ προβάτων, καὶ οὐχὶ σπανίως θεωροῦνται *κακοποιὰ* καὶ *ἐπίφοβα*.

Ἀσχέτως ὁμως ταῖς προλήψεσι ταύταις ἀναφέρεται ἐν πολλοῖς ἄσμασι *στοιχειωμένο ἀλάφι*, ἔχον σταυρὸν εἰς τὰ κέρατα καὶ ἐπὶ τῶν νώτων. Τὰ περὶ τούτου δημῶδη ἄσματα νομίζω ὅτι ἀνάγονται εἰς τὸν μέγαν κύκλον τοῦ Διγενεῖς Ἀκρίτα, τῆς περιέργου βυζαντινῆς ἐποποιίας, ἥς πάντα τὰ ἐπεισόδια διατηροῦνται μέχρι τοῦ νῦν ζῶντα ἐν τοῖς ἄσμασι καὶ ταῖς παραδόσεσι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς ἀλλαχοῦ θ' ἀποδείξωμεν. Τὸ *στοιχειωμένο ἀλάφι* λέγεται ἀπλῶς *στοιχεῖο* ἐν ἡπειρωτικῷ ἄσματι, ἐν ᾧ περιγράφεται οὕτω:

1. Πανδώρα, τ. ΙΘ', σ. 159.

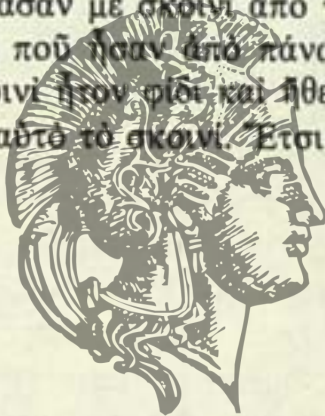
2. Βλ. ἐν ἐκτάσει περὶ τῶν *Στοιχειῶν* τῆς ἐμῆς Νεοελλ. μυθολογίας, σ. 126-154.

Εἶχε σταυρὸ στὰ κέρατα, φεγγάρι στὰ καπούλια,
σειέται καὶ σειοῦνται τὰ βουνά, σειέται καὶ σειοῦνται οἱ κάμποι,
ταράζει τὰ ποδάρια του, τὰ δέντρα ξεριζώνει.
Στριγγιὰ φωνὴν ἐφώναξε, βουγκᾶν βουνὰ καὶ ράχες:
«Κ' ἐδῶ ποῦ πέντε δὲν πατοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
τί χάλευες μονάχος σου πεζὸς κι ἄρματωμένος;»

Ἐλαφον τοιαύτην ἀναφέρει οὐ μόνον τὸ ἑλληνικὸν συναξάριον περὶ τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου τοῦ Πλακίδα, ἀλλὰ καὶ συναξάριον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας περὶ τοῦ ἁγίου Οὐμβέρτου. Σημειωτέον, ὅτι ἐν τοῖς συναξαρίοις ἡ ἔλαφος παρίσταται ὡς εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δ' αὐτὴν ἀλληγορίαν εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀμβροσίῳ³.

Ἀλλὰ καὶ στοιχειωμένοι μέλισσαι ἀναφέρονται ἐν τῇ ἐπομένῃ κορινθιακῇ παραδόσει: «Μεταξὺ τοῦ Ξυλοκάστρου καὶ τῆς Ζούρας, εὐρίσκεται ἓνας κρημνός, ὅπου τὸν λέγουν Ψηλὸ λιθάρι. Ἐκεῖ ὑπάρχουν πολλαὶ ἄγριαι μέλισσαι, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ τρυγήσῃ τὸ μέλι. Μίαν φορὰν ἠθέλησεν ἓνας νὰ τρυγήσῃ καὶ εἶπε καὶ τὸν κατέβασαν μὲ σκοινὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου. Ἀλλ' ἔξαφνα τὸν εἶδαν ἐκεῖνοι ποῦ ἦσαν ἀπὸ πάνω νὰ κάμνῃ σὰν τρελλὸς καὶ νὰ τοῦ φαίνεται πῶς τὸ σκοινὶ ἦτον φίδι καὶ ἤθελε νὰ τὸν φάγῃ. Ἐβγαλε λοιπὸν τὸ μαχαίρι καὶ ἔκοψε μὲ αὐτὸ τὸ σκοινί. Ἔτσι κατεκρημνίσθη καὶ ἐγινε κομμάτια».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

3. VI in psalm. 118.